

Олександр Сергійович ШАДРІН*(Адвокат, м. Київ)*

МОРАЛЬНІ ОСНОВИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті визначено, що моральна основа адвокатської діяльності є комплексним феноменом, розуміння якого є важливим задля усвідомлення істинного суспільного покликання адвокатури, належної інтерпретації цього покликання на рівні окремих адвокатів та їх об'єднань. Наголошено на важливості адвокації прав незахищених верств населення поряд із клієнтами, які належним чином оплачують надані їм послуги. Сам факт участі адвокатів у таких процесах не може принести матеріальний добробут, суттєво вплинути на імідж та репутацію, проте може засвідчити дотичність до важливих суспільних трансформацій, принести моральне задоволення від приналежності до чогось більшого за повсякденні ділові процеси.

Сформовано розуміння моральної основи адвокатської діяльності як багатогранного феномену, який охоплює встановлені на рівні держави та органів адвокатського самоврядування стандарти, моральні принципи та цінності, які походять із історичних традицій формування інституту адвокатури, які регламентують як зовнішню поведінку адвокатів у різних типових ситуаціях, так і визначають внутрішні, світоглядні аспекти доброчесної поведінки, участі у процесах адвокації прав у широкому його розумінні, а також участі у суспільному житті, процесах розбудови громадянського суспільства та органів публічної влади.

Звернено увагу на те, що моральна основа адвокатської діяльності формується не лише у професійному середовищі на рівні представників органів адвокатського самоврядування, але й на рівні всього суспільства, узагальнених і прийнятих суспільством уявлень про добро і зло, честь і гідність у тих чи інших ситуаціях. З огляду на це адвокатська діяльність постає і вибудовується на основі цієї морально-етичної шкали всього суспільства. Тому питання розвитку цієї моральної основи напряму пов'язане з правовою культурою, правовою освітою всього населення.

Ключові слова: моральна основа, адвокатська діяльність, органи адвокатського самоврядування, адвокація прав, правила адвокатської етики.

Постановка проблеми. Моральна основа адвокатської діяльності є комплексним феноменом, розуміння якого є важливим задля усвідомлення істинного суспільного покликання адвокатури, належної інтерпретації цього покликання на рівні окремих адвокатів та їх об'єднань.

Варто погодитися з тим, що «значення моральних вимог, які ставляться до адвоката і адвокатської діяльності як такої, пов'язана

насамперед із специфікою останньої, оскільки не тільки «некваліфікований» адвокат, але й такий, що не дотримується моральних засад не в змозі належним чином забезпечити реалізацію прав, свобод та інтересів осіб, які є найвищою соціальною цінністю в суспільстві»¹. Водночас «моральні засади є одним із фундаментів забезпечення незалежного правового статусу адвоката. Так, адвокат повинен виходити з того, що всі засоби і методи адвокатської діяльності повинні бути не тільки законними, але й мають відповідати моральним засадам суспільства, які є в тому числі й певним критерієм контролю, що спрямовані на належну реалізацію функцій адвокатури»².

При цьому юридична професія є критично важливою, у якій юристи мають численні зобов'язання перед судом і особливо перед своїми клієнтами, одним з яких є відвертість та етичність у висловлюваннях та діях. Адвокати, прагнучи дотримуватися етичних стандартів, не повинні підпорядковувати свої послуги та професіоналізм прибутковим мотивам, амбітним особистим цілям та бажанням. Добросесний юрист дотримується вкорінених та об'єктивних моральних норм або рис характеру, які із них впливають та спрямовують його чи її здатність судити про те, які дії є правильними чи неправильними, і потім діяти відповідно. Реальність така, що юридична професія може бути етичною лише настільки, наскільки її невід'ємні частини є важливими внесками в бажану етичну правову систему, яка належним чином захищає окремих осіб та організацій³.

Так, глибинне розуміння моральної основи адвокатської діяльності дозволяє сформувати уявлення про ті базові, непорушні протягом десятиліть і століть надання правничої допомоги цінності та принципи, які поряд із нормативно-правовими актами визначають узагальнене розуміння про добросесність, справедливість, доречність в адвокатській діяльності.

Слід наголосити, що проблемні питання, пов'язані з різноманітними аспектами адвокатської діяльності, зокрема в контексті адміністративно-правового регулювання, досліджували такі науковці, як О.М. Бандурка, В.О. Бурбика, В.М. Василенко, Є.В. Гармаш, В.В. Заборовський, О.В. Джафарова, О.М. Музичук, В.О. Невядовський, Я.С. Рябченко, О.Ю. Салманова, А.А. Стародубцев, А.М. Стебелєв, О.Ю. Татаров, В.І. Теремецький, Н.П. Хрестинченко, І.М. Шопіна та ін. Проте у вітчизняній науці з огляду постійну суспільні трансформації постає нагальна потреба в осмисленні моральної основи адвокатської діяльності.

Мета статті – комплексно розглянути моральну основу адвокатської діяльності. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: розглянути сутність етики адвокатури та її закріплення у відповідних правилах адвокатської етики; розглянути процес адвокації прав

¹ Заборовський В. В. Моральні засади здійснення адвокатської діяльності: загальні положення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Вип. 81. Ч. 3. С. 192.

² Там само. С. 195.

³ Nicolaidis A., Vettori S. The Duty of Lawyers: Virtue Ethics and Pursuing a Hopeless Legal Case. *Athens Journal of Law*. 2019. No. 5 (2). Pp. 152

з морально-етичної точки зору, навести приклади адвокатури прав в Україні; сформувати комплексне розуміння моральної основи адвокатської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Етика адвокатури стосується сукупності моральних принципів та стандартів, якими керуються юристи у своїй ролі захисників. Ця концепція підкреслює важливість чесності, доброчесності та поваги до судового процесу, а також забезпечує ефективне представництво прав та інтересів клієнтів. Вона збалансовує обов'язок енергійно захищати клієнтів із зобов'язанням підтримувати справедливість та верховенство права. Етика адвокатури вимагає від юристів підтримувати баланс між представленням інтересів своїх клієнтів та дотриманням правових стандартів. Адвокати повинні уникати конфлікту інтересів, гарантуючи, що їхній обов'язок перед одним клієнтом не впливає негативно на іншого клієнта або їхню власну професійну доброчесність. Обов'язок чесності є надзвичайно важливим; юристи не повинні свідомо робити неправдивих заяв або надавати неправдиві докази під час будь-якого провадження. Етика адвокатури також передбачає відповідальність перед судом, тобто юристи ніколи не повинні вдаватися до оманливої тактики або намагатися перешкоджати правосуддю¹.

В Україні Звітно-виборним з'їздом адвокатів України затверджено Правила адвокатської етики, які «мають на меті уніфіковане закріплення традицій і досвіду української адвокатури в сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загально визнаних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві. Правила слугують обов'язковою для використання адвокатами системою орієнтирів при збалансуванні, практичному узгодженні своїх багатоманітних, іноді суперечливих професійних прав та обов'язків відповідно до статусу, основних завдань адвокатури і принципів її діяльності, визначених Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законодавчими актами, а також закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката»².

Водночас Правила адвокатської етики закріплюють так звані основоположні принципи адвокатської етики. Категорія «основоположні» не є тотожною «всеосяжні». Адже в адвокатській діяльності щоденно виникає надзвичайно велика кількість питань, до того ж кожна окрема ситуація характеризується специфічним контекстом, породженим безпековою реальністю (умови воєнного стану, відсутність електропостачання, ускладнена логістика), кваліфікованістю, доброчесністю та законністю дій учасників кримінального провадження. Водночас, якщо вести мову про моральну основу адвокатської діяльності, то

¹ Advocacy ethics // Fiveable: сайт. URL: <https://fiveable.me/key-terms/introduction-law-legal-process/advocacy-ethics>.

² Правила адвокатської етики : затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09 червня 2017 року // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#n4>.

вона є ширшою за основоположні принципи адвокатської етики, багато в чому визначається об'єктивним соціальним покликанням адвокатури, зрештою адвокацією прав в широкому розумінні даної категорії не лише як відстоювання інтересів певного клієнта, а як захистом самого права (безособового суспільного регулятора), незалежно від будь-яких особистих чинників, а також особи конкретного клієнта.

При цьому в процесі адвокації прав морально-етичний чинник набуває особливого значення, сприяючи ширшому баченню адвокатської діяльності, а також освітніх, культурних, виховних процесів, які на неї впливають. Подібна адвокація прав може також охоплювати: «удосконалення доступу до безоплатної правової допомоги для найбільш вразливих груп населення в Україні шляхом удосконалення процедур, механізмів та інструментів; адвокація права на доступ представників/-ць вразливих до ВІЛ груп населення до безоплатної правової допомоги; адвокація змін у підходах розслідування злочинів вчинених з мотивів нетерпимості; створення навчального контенту та навчання груп впливу (адвокатів, юристів, параюристів, працівників/-ць поліції та органів прокуратури)»¹.

Так, якщо вести мову про адвокацію прав крізь призму моральної основи адвокатської діяльності, то ми підходимо важливості адвокації прав незахищених верств населення поряд із клієнтами, які належним чином оплачують надані їм послуги. У цьому контексті має місце адвокація прав молоді шляхом участі адвокатів на добровільних засадах у ролі спікерів на різноманітних молодіжних заходах; адвокація прав дітей з інвалідністю; ветеранів, військовослужбовців. Сам факт участі адвокатів у таких процесах не може принести матеріальний добробут, суттєво вплинути на імідж та репутацію, проте може засвідчити дотичність до важливих суспільних трансформацій, принести моральне задоволення від приналежності до чогось більшого за повсякденні ділові процеси.

Прикладом участі адвокатів у подібних процесах є проєкт «Школа майбутнього адвоката», який реалізується у Харківському національному університеті внутрішніх справ, у межах якого «для студентів навчально-наукового інституту №5 було проведено дискусію на тему «Адвокат – робота чи покликання?». Юристи поділилися власним професійним досвідом, розповіли про виклики адвокатської діяльності, етичні стандарти професії та відповідальність, яку несе захисник прав людини. Особливу увагу було приділено мотивації у виборі професії, балансу між правовими знаннями й особистими цінностями, а також ролі адвоката в суспільстві. Студенти мали можливість поставити запитання, дізнатися про практичні аспекти роботи адвоката, стажування та перші кроки в професії. Жвава дискусія засвідчила зацікавленість молоді у правничій діяльності та прагнення глибше зрозуміти суть адвокатського покликання. Організатори заходу наголосили, що подібні зустрічі сприяють формуванню професійного світогляду студентів і допомагають майбутнім юристам усвідомлено

¹ Адвокація права // Ukrainian legal aid foundation: сайт. URL: <https://ulaf.org.ua/advocacy/>.

обирати свій професійний шлях»¹.

Водночас моральну основу адвокатської діяльності формує не лише декларування певних стандартів, але й їх дотримання у щоденних діях. У творі «Нікомахова етика» Арістотель стверджує, що мораль пізнається не просто читаючи про неї, а спостерігаючи за поведінкою морально чутливої людини, яка служить взірцем для наслідування. З філософської точки зору, наслідування недостатньо для задоволення основних потреб етичної юридичної практики ні на нормативному, ні на описовому рівнях. Однак він також наголосив, що чеснота застосовується, і що мета етики полягає в тому, щоб стати моральним, а не просто мати знання².

На думку Р. Ауді, майже кожен час від часу є адвокатом. За професійною роллю деякі люди досить регулярно виступають адвокатами: юристи, законодавці, керівники, торговці та, в багатьох контекстах, викладачі. Юристи часто вважають себе зобов'язаними підтримувати особливу «ревність» до інтересів своїх клієнтів, і існує багато принципів юридичної етики, які регулюють адвокатську діяльність адвокатів. Дійсно, не можна розглянути весь спектр моральних питань, що виникають під час адвокатської діяльності; доцільно зосередитись переважно на тій області, яка рідко розглядається авторами з юридичної етики та недостатньо досліджується в загальній літературі з етики. Це сфера індивідуальної совісті, арена внутрішніх станів та процесів, таких як бажання, переконання та думки. Важливим є те, як моральні стандарти застосовуються до використання аргументів у практиці адвокатської діяльності. Адвокатська діяльність потребує етики аргументів, а не лише зовнішньої поведінки³.

Із цього випливає розуміння моральної основи адвокатської діяльності як багатогранного феномену, який охоплює встановлені на рівні держави та органів адвокатського самоврядування стандарти, моральні принципи та цінності, які походять із історичних традицій формування інституту адвокатури, які регламентують як зовнішню поведінку адвокатів у різних типових ситуаціях, так і визначають внутрішні, світоглядні аспекти доброчесної поведінки, участі у процесах адвокації прав у широкому його розумінні, а також участі у суспільному житті, процесах розбудови громадянського суспільства та органів публічної влади.

На думку А. А. Стародубцева та А. М. Стебелева, «базисом адвокатської професії мають бути такі моральні домінанти як честь, гідність, відповідальність, обов'язок, порядність, тактовність, принциповість, незалежність, добросовісність, професіоналізм та моральні якості, які характеризують моральне обличчя адвоката. Без колективного усвідомлення моральних цінностей обов'язку, честі, гідності, сумління, не може бути істинної законності у суспільстві. Разом з тим, моральний

¹ Адвокатська діяльність очима практиків // Харківський національний університет внутрішніх справ: сайт. URL: <https://univd.edu.ua/uk/news/26364>.

² Nicolaides A., Vettori S. The Duty of Lawyers: Virtue Ethics and Pursuing a Hopeless Legal Case. *Athens Journal of Law*. 2019. No. 5 (2). Pp. 151.

³ Audi R. The Ethics of Advocacy. *Legal Theory*. 1995. No. 1 (3). Pp. 251.

клімат суспільства повинен міцно спиратися на правові підвалини демократії, рівноправ'я, законності, справедливості»¹. Науковці переконані, що «адвокатська етика повинна скеровувати фахівця-адвоката до дотримання ним моральних норм та захисту особистої честі; до систематизації етичних категорій, що лежать в основі адвокатської етики; до здатності обґрунтовувати ті стандарти, що лежать в основі необхідної морально-етичної поведінки адвоката; вміти відшукувати певні суперечності, що виникають в юридичній професії, зокрема ті, що приводять до неетичної поведінки, та відшукувати на протигагу ним гідні, які дозволять вийти з колізійних моментів. Виконання таких кроків і буде базою для створення учіння про моральні цінності адвокатської професії, що і буде передумовою забезпечення стійкого морального клімату в адвокатському середовищі»².

Поділяючи позицію дослідників, слід також звернути увагу на те, що моральна основа адвокатської діяльності формується не лише у професійному середовищі на рівні представників органів адвокатського самоврядування, але й на рівні всього суспільства, узагальнених і прийнятих суспільством уявлень про добро і зло, честь і гідність у тих чи інших ситуаціях. З огляду на це адвокатська діяльність постає і вибудовується на основі цієї морально-етичної шкали всього суспільства. Тому питання розвитку цієї моральної основи напряду пов'язане з правовою культурою, правовою освітою всього населення.

Висновки. Таким чином, в адвокатській діяльності щоденно виникає надзвичайно велика кількість питань, до того ж кожна окрема ситуація характеризується специфічним контекстом, породженим безпековою реальністю (умови воєнного стану, відсутність електропостачання, ускладнена логістика), кваліфікованістю, доброчесністю та законністю дій учасників кримінального провадження. Водночас, якщо вести мову про моральну основу адвокатської діяльності, то вона є ширшою за основоположні принципи адвокатської етики, багато в чому визначається об'єктивним соціальним покликанням адвокатури, адвокацією прав в широкому розумінні даної категорії не лише як відстоювання інтересів певного клієнта, а як захистом самого права (безособового суспільного регулятора), незалежно від будь-яких особистих чинників, а також особи конкретного клієнта.

Наголошено на важливості адвокації прав незахищених верств населення поряд із клієнтами, які належним чином оплачують надані їм послуги. У цьому контексті має місце адвокація прав молоді шляхом участі адвокатів на добровільних засадах у ролі спікерів на різноманітних молодіжних заходах; адвокація прав дітей з інвалідністю; ветеранів, військовослужбовців. Сам факт участі адвокатів у таких процесах не може

¹ Стародубцев А. А., Стебелев А. М. Теоретико-правовий аналіз етичних засад адвокатської діяльності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2019. Вип. 28. С. 93.

² Стародубцев А. А., Стебелев А. М. Теоретико-правовий аналіз етичних засад адвокатської діяльності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2019. Вип. 28. С. 93.

принести матеріальний добробут, суттєво вплинути на імідж та репутацію, проте може засвідчити дотичність до важливих суспільних трансформацій, принести моральне задоволення від приналежності до чогось більшого за повсякденні ділові процеси.

Сформовано розуміння моральної основи адвокатської діяльності як багатогранного феномену, який охоплює встановлені на рівні держави та органів адвокатського самоврядування стандарти, моральні принципи та цінності, які походять із історичних традицій формування інституту адвокатури, які регламентують як зовнішню поведінку адвокатів у різних типових ситуаціях, так і визначають внутрішні, світоглядні аспекти доброчесної поведінки, участі у процесах адвокації прав у широкому його розумінні, а також участі у суспільному житті, процесах розбудови громадянського суспільства та органів публічної влади.

Звернено увагу на те, що моральна основа адвокатської діяльності формується не лише у професійному середовищі на рівні представників органів адвокатського самоврядування, але й на рівні всього суспільства, узагальнених і прийнятих суспільством уявлень про добро і зло, честь і гідність у тих чи інших ситуаціях. З огляду на це адвокатська діяльність постає і вибудовується на основі цієї морально-етичної шкали всього суспільства. Тому питання розвитку цієї моральної основи напряму пов'язане з правовою культурою, правовою освітою всього населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

11. Адвокатська діяльність очима практиків // Харківський національний університет внутрішніх справ: сайт. URL: <https://univd.edu.ua/uk/news/26364>.
12. Адвокація права // Ukrainian legal aid foundation: сайт. URL: <https://ulaf.org.ua/advocacy/>.
13. Заборовський В. В. Моральні засади здійснення адвокатської діяльності: загальні положення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Вип. 81. Ч. 3. С. 191-196.
14. Правила адвокатської етики : затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09 червня 2017 року // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#n4>.
15. Стародубцев А. А., Стебелев А. М. Теоретико-правовий аналіз етичних засад адвокатської діяльності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2019. Вип. 28. С. 90-96.
16. Advocacy ethics // Fiveable: сайт. URL: <https://fiveable.me/key-terms/introduction-law-legal-process/advocacy-ethics>.
17. Audi R. The Ethics of Advocacy. *Legal Theory*. 1995. No. 1 (3). Pp. 251-281.

18. Nicolaides A., Vettori S. The Duty of Lawyers: Virtue Ethics and Pursuing a Hopeless Legal Case. *Athens Journal of Law*. 2019. No. 5 (2). Pp. 149-164.

Стаття надійшла до редакції 12.07.2025

Oleksandr S. SHADRIN
(*Lawyer, Kyiv, Ukraine*)

MORAL FOUNDATIONS OF LAWYER ACTIVITY

The article defines that the moral basis of advocacy is a complex phenomenon, the understanding of which is important for the realization of the true social vocation of the legal profession, the proper interpretation of this vocation at the level of individual lawyers and their associations. The importance of advocacy for the rights of vulnerable segments of the population along with clients who properly pay for the services provided to them is emphasized. The very fact of lawyers' participation in such processes cannot bring material well-being, significantly affect the image and reputation, but it can testify to their involvement in important social transformations, bring moral satisfaction from belonging to something greater than everyday business processes.

An understanding of the moral basis of advocacy as a multifaceted phenomenon has been formed, which encompasses standards established at the state and bar self-government bodies, moral principles and values, which originate from the historical traditions of the formation of the bar, which regulate both the external behavior of advocates in various typical situations and determine the internal, worldview aspects of virtuous behavior, participation in the processes of advocacy of rights in its broadest sense, as well as participation in public life, the processes of building civil society and public authorities.

Attention has been drawn to the fact that the moral basis of advocacy is formed not only in the professional environment at the level of representatives of bar self-government bodies, but also at the level of the whole society, generalized and accepted by society ideas about good and evil, honor and dignity in certain situations. In view of this, advocacy arises and is built on the basis of this moral and ethical scale of the whole society. Therefore, the issue of developing this moral foundation is directly related to the legal culture and legal education of the entire population.

Key words: *moral basis, advocacy, bodies of bar self-government, advocacy of rights, rules of bar ethics.*